

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

Silkeborg

1853

Vi kjøre gennem Skov og over Marker, id igjennem en Bondegaard, og ud igjen, og snart staae vi paa Danmarks høieste Punkt: Himmelbjerget, der i bløde Bølge-Former, med Lyng og Gyvelbuske strækker sig ned mod en stor Sø, Juulsøen, der gjenneumløbes af Gudenaen, som herfra, milelangt, mellem Skov og Hede binder Sø til Sø ned mod Silkeborg.

Under os paa Juulsøens Gjenbobred ligger Dünners-vold; vi see Odden, hvor Sagnet melder, at Laven Slot stod. Overtroen øiner endnu Guld, og Kobberkjedler skinne gennem Vandet, og Roerkarlen, stagende sig frem, troer at høre Klangen derfra, idet han støder imod med Aaren. Her boede een af Jyllands Sysselkonger, hvis smukke Datter en Nat blev bortført af en anden Sysselskonge, der med hende foran paa Hesten jog afsted hen over Seishede; det gjaldt om at naae Egene ikke langt fra det nuværende Skovfogedhuus ved Silkeborg, og Stedet nævnes endnu "Naae-Ege;" hvor han i Flugten tabte sin Hat, hedder Stedet Hattenæs, Dybet i Aen, hvor han ville sætte over, da han blev haardt forfulgt, og hvor Hesten sank med ham, saa han druknede, kaldes Kongedyb. Vi følge Sagnets Spor, idet vi fra Himmelbjerg fæste Øiet mod Nordvest og øine over Søer og Skove de røde Tage af Byen Silkeborg. Derhen gaaer vor Vei.

Vi tage gennem Skoven op over Aasen, "Aa-Ringen," kalder Bonden den; alt fra Himmelbjerget see vi dens Lyngbrune Side rage frem i Skov-Hangen. I lang Strækning og i Høide med de største Træer løfter sig Aasen, som var den en Vold, i cyelopiske Tider opkastet ved Menneskehænder; dens øverste Kam er kun bred nok for et Vognspor. Herfra ned imellem Trætoppene seer man Hede, Mose og en enkelt Boghvedemark bredende sine hvide og røde Blomster over Sandgrunden. Her staaer af Birkegrene tømret en Bænk, hvorfra er et Skue besælgdet med det, man har i Egnen om de skotske Søer, Katrine og Lomond. Hvilken Eensomhed, hvilken Alvor! - Vel kan Sollyset i sin Afvexling oplive denne Egn, men som den Sorgfuldes Ansigt i selve Smilet, beholder den sit alvorsvækkende Præg. Hvilken Stilhed! i Minuter fornemmes ingen Lyd, der er, som om man var betaget Hørelsen, og dog er den skarp, saa at den fornemmer Myggenes Vingeslag. Her er Natten dyb og hemmelighedsfuld, man hører kun den store Hornugle skrige fra Skoven, eller en Piben nede fra Aaens Siv, det er Raabet af Odderen, denne Ferskvands Sælhund, som saaret af en eenlig Jæger endnu mægter ar svømme over til den anden Aabred. Maaskee høres Skriget af Kongeørn, der bukker under i ulige Kamp. Det er kun nogle Aarsiden, da drev paa Strømmen en stor Gjedde, i hvis Ryg med begge Klæer fast inde i Kjødet hang en Ørn; den havde ikke mægtet at løfte den store Fisk, og begge dreve nu som et dødt Stykke.

Fra Aasen komme vi ned gennem Skov og over Sandgrund, hvor det hvide Flyvesand enkelte Steder bryder frem og lægger sig over Lyngen; vi komme ind i Moser, hvor kulsorte Storke bygge deres Reder i Træerne, og som en Paria-Slægt, støbt ud i Sumplandet, skyes af de hvide Storke. Veien fører bestandig gennem Skov; sorte Lynghøider løfte sig som Øer i Skovhavet. - Her er Strækninger som skaarne ud af det besjagne Schwarxvald. Tørre nedfaldne Grene knage i Lyng og Løv under Vognhjulet, som her danner nye Veisor.

Vi træffe paa Fordybninger i Jorden, gamle Vildbasegrave fra den Tid Vildsvinet endnu her kaldte til Jagt, og for hvis Skyld Christoffer den Anden saa gjerne kom her i Egnen; det nu udslettede Tvilum Kloster ved Gudena fik saaledes i et Aar fem Gange hans Besøg. Endnu leve gamle Folk, som vide at fortælle fra deres Barndom om Ulvene i disse Skove,

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

Vi see Kjæmpehøie, paa hvilke store, slanke Bøge ere skudte op af Spire, der i Vind og Veir blev kastet hen paa de ukjendte Grave. Vei og stiløse Skovstrækninger omslutte her dybe Søer; paa en af disse sees en lille svømmende Ø med et eenligt heldende Træ, den driver om derude, hvorhen Vinden fører den. Man fortæller, at en Fremmed kom til et af disse Vande, den saakaldte Mørksø ved Aasen, og følte sig saa greben af den melankolske Charakter, at han, efterat være draget bort, kom igjen tilbage og druknede sig her.

Skovensomhed, her findes du! Her, hvor endnu Kongeørnen bygger Rede, hvor de vilde Skovduer kurre, og Urhønen flyver op fra Lyngen. – Men det er en fattig Jordbund, disse Egne har! Siger man, ja fattig efter hvad Menneskene ville fremtvinge her, men i sin Natur ere disse Egne rige, yppige! Skovens Ur-Plante, Bregnen, skyder frem, tidt mandshøi med sine fine, grønne fjedrede Blade; Tyltebær, Hindbær og Blaabær myldre hen over Skovbunden, hvor den mørke Enebærbusk groer og minder om Itakiens Cypres, og hvor Christtjørnen staaer Sommer og Vinter med piggede, glindsende altid grønne Blade.

Mod Vest slipper Skoven, idetJordhævningen ikke længer beskyttet den mod Vestenvinden; alle Træstammer og Grene helde mod Øst, hvert træ synes som tilklippet med Saxen; Skoven blive til Buske, den sænker sig ned i Bankerne, det er, som om Vestenvinden her havde boltret sig, trykket Grenene mod Jorden og beandret dem med en forstenet Mos.

Vi see ned i en lang dyb Lyngdal; der ligger en eensom Hytte, klinet af Ler og tækket med Lyng, fra den løfter sig Røgen og viser, at her leve Mennesker. – Overtroen fortæller, at i Dybdal, som denne Strækning kaldes, ligger en stor firkantet Steen med "Læsning paa," men som endnu Ingen har kunnet tyde, og under Stenen er gjemt saa meget Sølv og Guld, at det kan skjule en fuldvoxen Mand, en heel Kongeløsning er det. To Qvinder, der enganggik igjennem Lyngen her, saae Stenen, men kunde ikke tyde Læsningen, og da de kom med andre Folk for at søge den igjen, var den ikke mere at finde; en Bonde der her gik ud at søge sin Hest, saae Stenen og lagde sit Tøier paa den, men steenen sank – dog engang, det er Folketroen, naar Danmarks Konge er en fangen Mand, da findes den igjen, Skriften læses, Skatten hæves og Kongen kjøbes fri. (Flere Oplysninger og Sagn, Silkeborg vedkommende, skylder jeg især Statsraad A, Drewsen, som med stor Flid og Iver har samlet disse under et Sommerophold der i Egnen.)

Vi staae i øvrigt her paa en Høide, som af Egnens Beboere ansees for langt høiere end Himmelbjerget, og dog af disse ikke kaldes det høieste Punkt i Landet, som dette nævnes de fjernere liggende "Baunshøie," hvor i Hedenold Baunet tændtes, hvor det lyste i Skipper Clemens Tid og i vore Dage, da Fjenden kom under Oprørskrigen.

Men vi vende os mod Silkeborg, hvor vi snart naae den, men standse dog først paa et Punkt i Skoven, en lille Sti fører os mellem Træser og Buske til en brat Skrænt ned mod den store Almindsø, der seet i Morgenbelysning blaa og stille har det meest smilende, venligt Indbydende. De store Løvskove helde sig som grønne, svulmende Skyer ud over Bredderne, hvor Vandet er saa klart at man seer de store Fisk svømme i Sollyset; som hele blomsternde Øer ligger der paa Vandfladen grupper af hvide Aakander og høit over Skoven paa de mørke Lyngbanker skinner den solbelyste Balle-Kirke.

Mod Nord slipper Skoven ved Langsø, som Gudenaaløber igjennem, og her ligger en gammel Avlsgaard og et lille Huus, der som Aaringer siden tjene til Aaleværk, idet Aalefangsten her var saa godt som Regjeringens hele Vinding af den fiskerige Aa. Disse to Bygninger, dengang de eneste, som

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

fandtes her, hørte til det saakaldte Ryttergods. Jordene laae øde og udyrkede, en dyb sandet Vei, saagodtsom ufremkommelig om Vinteren gik her forbi til Landets vestkant.

Paa en Landpynt ved Udløbet af Aaen sees endnu rødeMuurbrokker, og for nogle faa Aar siden fandtes her Grund og Grave; her stod det gamle Silkeborg, efter hvilket Sted og Egn har Navn, og man fortæller, at en Biskop Peder, som vilde bygge sig en Gaard, seilede paa Langsøen, Vinden her blæste ham hans Silkehue af, og han bestemte da, at hvor den drev iland, vilde han reise sin Borg, og han holdt sit Løfte – Silkeborg blev bygget.

Det hedder, at Slottet to Gange er lagt øde, først ved Lynild og senere ved Svenskerne, der ikke lod Steen paa Steen blive tilbage.

Herhen kom i Aarenes Løb ikke mange Fremmede, uden de, som skulde og maatte reise den lange Vei tvers over Landet, eller enkelte Jægere, som her fandt god Ande – og Odder-Jagt. Omvandrende Taterne tændte deres Ild under Hængebirken eller i Lyngen mellem Bankerne. Enkelte Gange bredte Ilden sig, og Hedebranden fik frit Spil; Vinden drev Røg og Ildbølger frem, den eensomt staaende Busk bludsede op, og det brændte, til den nøgne Sandbund eller Moserne satte Grændse. Kun faa Danske kjendte Danmarks skønneste Egn inde i Landet, og endnu færre i den store, forstandige, nytteskattende Verden tænkte paa de Kræfter, som i Aartusinder Gudenaas i sin Vandmængde ligesom spildte hen. De materielle Kræfters Benyttelse og Udvikling ere Bærerne for Aandens Skatte, de ere Grenene for den aandige Frugt, som kommer. Her i Landet, ved den dybe Aa har Culturen pløiet sin Fure og nedlagt sin rige Sæd.

Alt i Foraaret 1840 indgav den daværende Inspecteur over de kongelige Godser J. H. Bindesbøll et udførligt Forslag til Rentekammeret om Domainen Silkeborgs hensigtmæssige Afbenyttelse til Fabrik anlæg, om Gudenaas Seilbargjørelse, og om Grundlæggelsen af en Kjøbstad her, men Forslaget mødte kun Modstand.

Fire Aar efter, altsaa nu kun for ni Aar siden, kom her i Besøg med en af sine Sønner Danmarks navnkundige Landmand J. S. Drewsen; han forstod Egnens Betydning, gik ind i Ideen; og det blev hans to driftige Sønner, Christian og Michael, der med Kraft og Udholdenhed førte det igjennem. Den sidstnævnte flyttede strax derover, var den ledende, den styrende der, og Papir-Fabrikken blev anlagt. Jordbunden her langs Aaen var da et Uføre. Oxerne, der fra Teglbrænderierne droge de tunge Læs med Gruus og Muurbrokker til Fyldning, sank dybt i det bløde Sand. Fiirsindstyve Arbeidere maatte her, langt fra alle Kjøbstæder, i dette Ørkenland, ledes, holdes og sørges for; med Djærvhed og Dygtighed førte Manden det igjennem; Kong Christian den Ottende interesserede sig særlig for den hele Plan og viste sin virkende Deeltagelse; to nærliggende Huse, Smedie, Brødbageri og et Par Bygninger for Arbejderne som snart i stand, og disse med Aaleværket og den gamle Avlsgaard, der førte Navn af Slottet og var i ussel Tilstand, paa Ladebygningerne nær, var da det hele Silkeborg. Men Velsignelsens Magt laae over Stedet, det viste sig, at der var en Trang til her midt i Landet at finde et Oplagssted for det indre Jylland; en Kjøbstad voxte og voxer Dag for Dag med en Drift, en Fremgang, som man kun seer det i de amerikanske Colonier. To gader og to Etagers Huse findes her; Gjæstgiverier og Bryggerier ere komne, og selve Modehandlerindernes Boutiker mangle ikke. Grændse og Plan for kommende Gader, for Kirke og Raadhuus ere afstukne og tæt op til Byen, hvor Birkeskoven staaer med prægtige Birke, som man see dem i Sverrig, Birkens Hjem, er ned mod Søen en Kirkegaard indhegnet, hvor Træet holder sine fine, løvfulde Grene ud over de unge Grave. Den Mand, derved Fabrikhjulets eentonende Musik, ligesom fremtryllede Danmarks yngste By, Michael

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

Drewsen, har her under Lyngtørven ladet mure sit Gravkammer, en prægtig Hængebirk skygger over det, som vi haabe, længe tomme Hvilested.

Nat og Dag bruse Hjulene i Fabrikken; 300 Mennesker fortjene her deres Brød, her er et liv, et Røre; det er en Lyst at træde ind i dette store, levende Værtshuus, see den hele Fremgang og Udvikling der, fra hvor Kludene vadskes, renses, kartes og komme saa frem, som en hvid Dynd, der i Løbet fremad forvandles til alenbrede Oblater, der, før de afkjøles og faae Hvile, blive et deiligt hvidt Papir, som er traadt i Række med, havd England og Frankrig frembød ved Londoner Udstillingen og har vundet Hæderspris. Selv af Straaet, af den gule Halm har den driftige Styre vist at drage Papirstoffet, og vi see Forvandlingen.

Fra Fabrikken lad os gaae til Vaaningshuset, der som én af de smukke Villaer ved Blankenese ligger her indrettet med engelsk Hyggelighed. Haven, der strækker sig over den gamle Have og Slotsgrund ned til Aa og Sø, er saa frisk og blomstrende; et deiligt Grønsvær breder sig hen over Sandgrunden; i Rosentiden mylrer her med Roser. Bag Drivhusets Vinduer hænge Druerne i store Klaser, mens man seer over Søen til de hvide Sand og Lyngbanker, hvor det eensomme Færgehuus ligger, hvis Baad, ved faa Aareslag, svarer Vandringsmanden en Vandring af to Miil, som det ellers er, for at komme paa hiin Side den smalle, og derhen maa man, og paa Hvindingedals høie Banker og der som fra et Fugleperspektiv at samle i en Sum det hele Høiland fra Himmelbjerget til Langsøen, hvor de røde Tage af Silkeborg synes lagde imellem Træernes Toppe.

I Havens Jord staaer endnu et af de Lindetræer, der skal have skygget udenfor Indkjørselen til det gamle Silkeborg, den anden Lind er for nogle Aar siden splintret af Lynilden. Gamle Elle og Pile give Ly mod Stormen fra Nord og Vest; Søen skvulper mellem Rørene hen over de røde Steenbrokker, Resterne agf Borgen; kun en enkelt stor udhugget Graasteen, vistnok en Slags Portgesims ligger her paa Steendyssen, hvor de hensatte Alpenplanter udfolde deres Blomster.

Her forbi gaae nu de læsede Pramme, samme lange Aavei op til Randers og her tilbage; en langsom Fart, en Vei uden Afvexling; sin Skjønhed har Gudena fra Silkeborg op til Himmelbjerg. Deiligt er det med Seilbaad eller Pram at glide hen under de hængende Birke og de gamle Elle, der enkelte Steder, løsrevne fra Bredden, groer i Strømmen, og helde sig over hele Øer af blomstrende Aakander! Deiligt at styre fra Sø til Sø mellem Skov og Hede Strækninger, at seile med Blus paa Prammen i den dæmrende Aften eller stjerneklare Nat.

Med Dampskib er en Prøvefart gjort fra Randers herop ; Indtrykket haraf er gjemt i disse faa Stropher:

Det var som om Fultons Baad vi saae,
Da Dampprammen som op ad Gudena,
Mod Strøm og mod Vind en Solskins Dag,
Stolt vaiende med sit danske Flag.
Den aanded et Liv i Landskabets Ro
Hernede, hvor Ørneni Skovene boe.
Fra Kattegattet til Gudena,
Kan Dansken nu Himmelbjerget naae!

Danmarks Flod, Gudena! Hvor malende, hvor deilig er du dog! Og just deiligst her ud for den gamle Avlsgaard og Aaleværket, her hvor du breder Dig med gyngende Blomsterøer, og hvor tætved, som i et Bjergland, Veien bugter sig ned af den gjennemskaarne Banke – den nye brede Kjørevei, der er lagt

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

gjennem Skov og over Flyvesand. Kun en halv Times Vandring fører os derhen, hvor Menneskekløgt kjæmper mod den støvfine Sandbund, som Vinden vil løfte og favnehøit strøe over Skov og Moser. Det er til denne Egn, at der knytter sig et af de yngste Sagn som lever i Folket paa Silkeborg; det er Sagnet om den uhyre Skat, som her ligger gjemt og som Peer Guldgraver ødelagde sin hele Formue ved for at finde, og dog havde han drømt, hvor Skatten skulde ligge, Stedet hvor et 30 Alen høit Træ stod saaledes bedækket af Flyvesand, at man kunde see mere af det end en Pibespids. Det var i Aaret 1780, siges der, at denne Peer Guldgraver, en Holstener, der eied Gaard og Qvæg ved Veile kom og gravede og gravede, til han som Fattigmand døde i Fattighuset i Linaa. Men Skatten, som en af Silkeborgs mægtige Herrer gjemte der, vil engang findes; over Stedet brænder om Natten stundom Kts, som ikke Sandflugt mægter at slukke.

Den hemmede Sandflugt ger, de plantede Træer og den nye Chaussee vækker Tanken om Cultur og Menneskevirken, men Eensomhed og forunderlig Stilhed hviler dog over den hele Udstrækning og ligesom i Bjergene sænke sig tidt Skyerne her og glide hen ad Skovens Side; derinde synger ingen Fugl, og kun enkelte Tider sees Kjørende hen ad Veien. Vende vi igjen tilbage ad den, ned mod Aaen, pludselig have vi da Liv og Røre, Fabrikken ligger under os, en prægtig Bro fører over Aaen til den aabne muntret udseende Silkeborg By, der med sin Vrimmel af gjøende Hunde, og Postilionens Horn hilser os; og er det mod Solnedgang, og Qvæget drives over Broen, blæser Hyrdedrengen paa sin Luur, veemodige Toner vel, men det hele Landskab med By, Skove og Søer finner deilig i den røde Aftensol.

Ja, paa Aaen i Skov, paa Sø og ude ved Kilderne som med mineralske Kræfter vælde ud af Skovklinten, er en Afvexling, Storhed og Skjønhed og nu den af Hede selv kun begrænsede Hede, - den jævne brede Landevei fører os over den, - kom her en varm Sommerdag, naar Solstraalerne brænde paa den sortbrune Lyng, da viser Fata Morgana her sine Tryllebilleder, som hun viser dem i Saharas Sandørken. Du troer at see langt ude det aabne, blikstille Hav, en dyb Bugt maaskee strækker sig fuld af Skov-Øer op mod dig, og det er da saa troe, saa ganske som Virkeligheden, Skovene, de enkelte Træer speile sig i Vandet, og dog er det Hele en Skuffelse, der hvorhen du seer, er kun den tørre sortbrune Hede. Gjennem Aarhundrede uforandret Hede, kun Hede! Man siger, at for Aartusinder siden var her mægtige Skove, Brand og Vestenstorme fældede dem, man veed det ikke. Disse Høider, Dale og Sletter vare engang Havbund, som Jordvarmen hævede; man siger det, man veed det ikke, men pegen paa Tørvemoser der synes hævede op af Aasens Side. Kjæmpegrave, tilhørende en ybgre Tid, for os Oldtiden, gjemme en Tidsalders Mægtige. Ingen kjender deres Navne, udslittede ere de. Engang dybe klare Søer ligge forvandlede i tilgroede Moser, og kun Sagnet mæler om deres Fortid; det klinger fra Bjærup Mose om Jomfruen, som seilede over dens aabne Vande, tabte sin Guldring der og lyste derfor Søen i Ban, da vøltede fra Bunden det sorte Dynd, og i et Nu blev den fra Sø til Mose. Aaen i sit Fald opskyller fra den eenlige Ø et rødtligt Gruus - det er Resyer af en Borg, maaskee fra hiin Tid, da Vikingen fra sine Tog paa Englands og Norges Kyster vendte hjem igjen mod Randers, til Gudenaans Bredder, eller maaskee en Borg fra dengang Svenskerne vare her i Landet, da vore polske Hjælpetropper, med Kalmukker og Tyrker iblandt, skjændte og brændte og hængte Præsterne op ved deres lange Skjæg i Egene. Hverken Skrift eller Sagn melder derom.

Forglemmelsens Aand stærkere end Stormen paa Vesterhavet, som vel kuer Skoven, men dog lader den groe - har udvisket Mindet.

Hvilket Ødets Rum for Tanken!

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

Men snart vil over den stille Hede, Jernbanetoget, som en dampende Drage bruse afsted, og Tusinder skulle komme og see denne Egns Herligheder, og Digtere skulle her henlægge Sceneriet for deres Digtninger, medens Silkeborg stiger og blomstrer, som Oplandets By, Byen, der skal spinde Silke, naar Banetogets Væverskytte flyver gennem Landet.

Silkeborg Papir fabrik 1850

Silkeborg Raadhus opført 1857

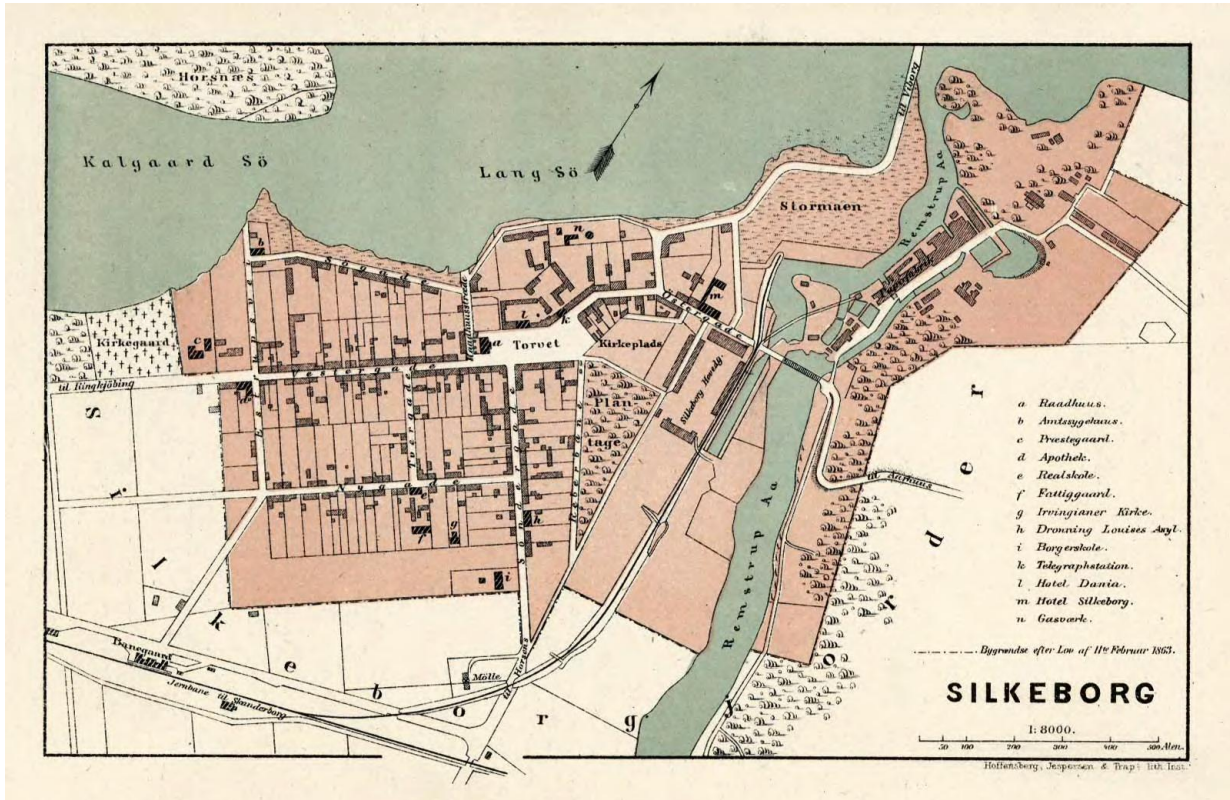

Rekonstruktion af Silkeborg Slot

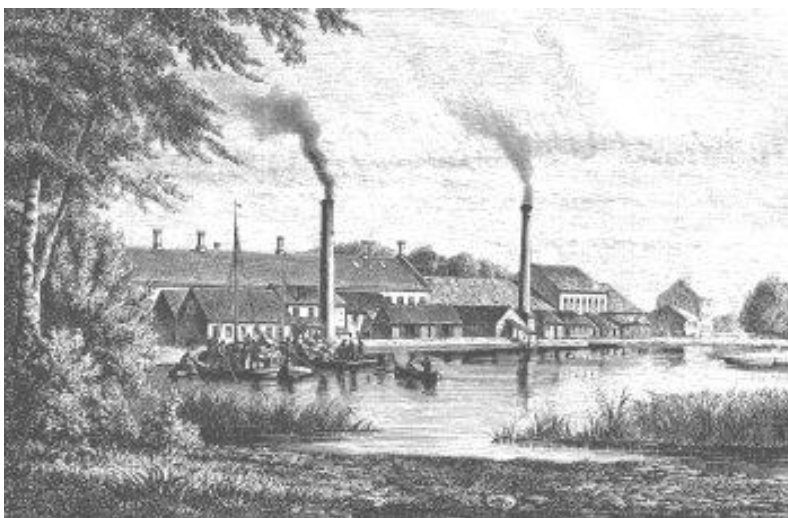
H. C. Andersen, Silkeborg 1853

Silkebor 1863

Silkeborg 1896

H. C. Andersen, Silkeborg 1853

Silkeborg Papirfabrik brændte i oktober 1864. Branden blev en medvirkende årsag til, at det gamle familiefirma Drewsen og Sønner blev delt, og Michael Drewsen overtog fabrikken i Silkeborg sammen med sønnen Christian. Efter istandsættelse og installering af en ny papirmaskine kunne fabrikken i 1865 præsenteres som nyopført.

Tegning af Ludvig Ipsen i Illustreret Tidende i 1865.